

Ob uvedbi slovenskih kazenskih razprav v Trstu.

(Spomini.)

Zadnje tedne se je po listih poročala nekaka posebna novost, da so se kazenske razprave pri deželnem sodišču tržaškem začele vršiti popolnoma v slovenskem jeziku in da se je tako tudi rabsodba razglasila slovenskemu obtožencu. Italijanski listi, in seve nekateri mestni zastopi po Istri so zato zagnali hud krik ter z velikim patosom kažejo na krivico, katero jim je vlada baje

napravila, ker se sme slovenskega obtoženca — obsoditi v njegovem razumljivem jeziku. Prav nič ne dvomimo, da bode tudi visoka vlada še svoj čas Slovencem oponašala to — dobroto, morda samo v razgovorih z našimi poslanci, morda pa tudi javno v državnem zboru, kedar jej bode braniti kako, Italijanom dano, a za nas res bridko koncesijo — saj Slovence je odpraviti tolikanj lahko!

Mi pa v opravičenje legitimnosti pri tem |poznorojencu ne navajamo samo znanega člena XIX. temeljnega državnega zakona, temuč že ukaz pravosod. ministrstva z dne 15. marca 1862 št. 865, ki je bil izdan predsestvom višjih deželnih sodišč v Gradcu in Trstu za vse sodne okraje, kjer prebivajo Slovani. Tega ukaza 3. odstavek se glasi: »Gledati je na to, da so sodniki, državni pravdniki in zagovorniki pri kazenskih razpravah proti obdolžencem, ki so zgol slovanskega jezika zmožni, tudi sami popolnoma vešči slovanskega jezika, daje moči voditi obravnavo v slovanskem jeziku in v istem objavljati sodbo ter po možnosti tudi njene razloge ¹⁾. — Seveda je trajalo nad dvajset let za slovenske okraje graškega nadsodišča, predno je razpravljanje zoper slovenske obtožence na zbornih sodiščih sploh nastalo slovensko, in temu nasprotna birokracija bi je bila še zavlekla, da ni bil vodja pravosodnega ministrstva, dr. Pražak, c. kr. pravdništvom izdal naredbe z dne 25. junija 1883 št. 9250, ²⁾ ter za sodišča že poprej naredbe z dne 18. aprila 1882 št. 20513 ³⁾. V le-tej je pravosodno ministrstvo odredilo, da je vsem sodiščem v slovenskih okrajih graškega nadsodišča v prihodnje ravnati po določilih prej navedenega ukaza z dne 15. marca 1862 in kasnejših popolnujočih naredeb. V prvi, c. kr. državnim pravdništvom namenjeni naredbi pa se je izreklo pričakovanje, da bodo uradniki državnih pravdništev v najkrajšem času brez zadržka lahko v slovenskem jeziku sestavljali obtožnice zoper slovenski govoreče obtožence, da bodo v istem jeziku stavili predloge in imeli govore na glavnih razpravah pred sodečim sodiščem — in pred poroto, razun kedar bi to vsled razmer kazenskemu poslovanju škodovalo.

¹⁾ Glej »Slov. Pravnik« 1. 1891 stran 72.

²⁾ Glej »Slov. Pravnik« 1. 1883 stran 146.

³⁾ Glej »Slov. Pravnik« 1. 1882 stran 129.

Državna pravdništva se temu odločnemu ukazu niso mogla ustavljati in so v drugi polovici l. 1883. jela vlagati slovenske obtožnice. Zanimivo je, da pa sodišča na te obtožnice niso takoj sestavljala niti slovenskih zapisnikov k glavni razpravi, niti slovenskih rzsodeb, da tudi nekaj časa niso rzsodeb po glavni razpravi obtožencu razglašala v slovenskem jeziku. Uzrok tej neodločnosti pa ni tičal morda v tem, da bi tedanji zborni sodniki ne zmagovali jezikovnih težav, nego le-ti niso prav zaupali, da so ministrove besede res odkritosrčne, ko v poprejšnjih dobah skoro da niso bile, in pa bili so po vsej pravici prepričani, da slovenskemu uradovanju nasprotuje vse višje sodništvo, posebno pa graško. Iz registratur posamnih zbornih sodišč se lahko posname, kako se je zahtevano slovensko razpravljanje in uradovanje polagoma vendar udomačilo.

Zanimivi so na pr. spomini, kako se je to slovensko uradovanje razvilo pri okrožnem sodišču v Novem mestu, kjer so bila vsled razmer tla še nekam najbolj ugodna. Podatke o tem nam je izročil sedaj že pokojen rodoljub in izboren sodnik; nekaj jih je svoj čas že objavil »Slov. Pravnik« in dosti pomenljivi so, da jih ponovimo za sedanje mlajše pravnike, ki o tedanjih bojih v tem oziru nimajo pravega pojma ter da jim dostavimo nekaj drugih, ki še niso bile natisnjeni.

Tisti čas torej je bil sodni predsednik v Novem mestu častit mož in dober pravnik, a star »Kranjec«. Ministrovo naredbo je sicer prijavil podrejenim sodnikom, a sam ni dalje odredil ničesar. Nekako polovica tedajnih svetovalcev je bila sicer slovenska, a rekel ni nikdo ničesar, kajti imeli so preobilo — skušenj. Obtožnice so se torej začele slovensko, a zapisniki glavnih razprav in rzsodbe so bile še dalje nemške! — Čez par tednov pa dobi mlad avskultant po končani kazenski razpravi prve spise s slovensko obtožnico, da sestavi zapisnik in rzsodbo. Nalašč se odpravi k predsedniku, vprašat ga, v katerem jeziku bodi oboje, ker je obtožnica slovenska. Predsednik je menil, da drugi kolegi tudi še dalje napravljajo oboje v nemškem jeziku; na pripomnjo mladeniča, da naj bi se na slovensko obtožnico in dejansko slovensko razpravljanje sestavljala slovenski tudi zapisnik in rzsodba, pa je zaključil predsednik pogovor: »naj naredo kakor hočejo, men' je vse eno!« — Led je bil prebit. Omenjeni

avskultant, vsekakor odtočen mož — imena pokojni rodoljub ni povedal — odide in sestavi kar formular k zapisniku glavne razprave in k rzsodbi ter ga da pomnožiti na uradnem avtografnem stroju. Vsled ugovora tedajnega pisarniškega predstojnika, slabotneža iz stare šole, je pač predsednik še nekaj mrmral, da pojde preveč papirja in kemične tinte, in pa da pisarji nimajo časa pisariti formularjev, toda tu se je postavilo že par slovenskih referentov; formularji so se kemično pomnožili še parkrat, potem pa so se dali v tiskarno, kasneje jih je natisnila c. kr. drž. tiskarna skoro brez spremembe, in do malega taki so še sedaj.

V kratkem torej — meseca avgusta t. I. — bode dvajset let, odkar se pri navedenem okrožnem sodišču zdržema sestavlajo zapisniki o glavnih razpravah in kazenske rzsodbe v slovenskem jeziku. — Opisanemu prvotnemu razvoju je pač c. kr. kasacijski dvor k nekemu rzsodilu z dne 13. novembra 1883. št. 13099 privesil opomnjo, ki slovenske rzsodbe ne pripoznava za original, temuč le za prevod; ta opomnja je tudi priobčena v zadnji številki »Slovenskega Pravnika« iz 1. 1883 na strani 223. Ker je ondi izraženo mnenje prečudno in za slovensko uradovanje značilno, ponatisnemo je tu popolno s tedanjim pristavkom:

»C. kr. okrožnemu sodišču se opomni, da posvetovalni zapisnik dn. št. 4 ne odgovarja določbam §§ 161 in 162 min. nar. z dne 16. junija 1854 št. 165. drž. zak. Posebno, ker se je posvetovanje vršilo v nemškem jeziku, in se je jedino v tem jeziku vršiti moglo, rzsodba z razlogi pa se je izgotovila v slovenskem jeziku, more biti ta (slovensko izgotovljena) rzsodba le prevod pri posvetovanju določenega izreka in njegovih razlogov. Iz tega pa sledi neizogibno, tudi ako bi se ne oziralo na omenjene določbe, da ni zadosti, da bi se v posvetovalnem zapisniku sklicevalo samo na izrek in razloge te rzsodbe, temuč v posvetovalnem zapisniku moral bi biti naveden popolno določeni izrek z razlogi vred. Isto tako imeli so se sklepu od 14. septembra t. l. št. 5171 *) pristaviti njega nagibi, nikakor ne zadostuje sklicevanje na nagibe, navedene v odloku, ki je zgotovljen v slovenskem jeziku.« »Tej opomni gotovo ni treba nikakega komentara, vendar recimo par besedi.«

*) t. j. sklep posvetovalne zbornice, v katerem se referent sklicuje na stranki namenjeno slovensko rešitev.

»1.) Ni nam znan nobeden javen zakon, ki bi ukazoval, da se ima v kazenskem slučaju, o katerem je bila sicer čisto slovenska razprava, posvetovati le nemško. Mislimo temveč, da je dotični sodni dvor napravil posvetovalni zapisnik le za to v nemškem jeziku, ker ga je smatral kot del notranjega poslovanja, ki je pri nas vže iz navade nemško. Prepričani pa smo tudi, da je v smislu sedanjih zakonov posvetovalni zapisnik (Beratungsprotokoll) le drugotne vrednosti, odločilen pa je spisek razsodbe, ki se je javno oznanila; počemu bi bil sicer tolikokrat naglaševan princip javnosti?!«

»2.) Spisek slovensko razglašene razsodbe po slovenski razpravi tedaj nikakor ni prevod sklenjenega izreka, nego je prava matica (original). Ako bi bilo mnenje kasacijskega dvora pravo, morale bi se vendar razsodbe o porotnih slučajih pri nas izdelavati slovensko, kajti posvetovanje o najvažnejši točki razsodbe — o krivnji — je pri nas skoro vedno le v nemščini možno. Prišli bi tedaj do tega, da bi se mnogo odločilnejše porotne razsodbe zgotavljale slovensko, manjše, katere sklepajo učeni sodniki, pa nemško! Dosledno bi do pred kratkim ne imeli nobene porotne razsodbe pri nas v originalu, ker so bile pač vse nemško zgotovljene. Ti nazori ob sebi tedaj niso tolike važnosti, ker nimajo krepkih razlogov, važni pa so tirjani nasledki.«

»Tirja se namreč, da se vsled slovensko zgotovljene razsodbe, ker se smatra za prevod, vzamejo v posvetovalni zapisnik sklenjeni izrek in razlogi popolno, t. j., če hočete slovenske razsodbe, imejte pa dvojno delo! In to vse, ker se hoče nekako principijelno razločevati med slovenskimi in nemškimi razsodbami. Mi menimo, da kasacijski dvor ni kompetenten soditi o jezikovnih vprašanjih, čemu bi bile sicer tudi naredbe pravosodnega ministrstva, sosebno zadnja z dne 31. decembra 1882. Bojimo pa se sicer, da bi ta »opomnja« vendar ne vplivala na naša sodišča, kjer se gotovo mlajše moči trudijo vstrežati našim pravičnim zahtevam. Tudi ako bi bili našega prepričanja, dobi se še vedno kak obzir in obzirček, kjer bi ga ne trebalo!«

»Ne vemo tedaj, kako se bodo naši sodni dvori — na te opomnje ozirali, ali bodo slovenske razsodbe dejali sploh »ad acta«, ali bodo še izdelovali jih in le kasacijskemu dvoru po-

šiljali nemške, ker dvojnega dela si javalne ne bodo hoteli nalagati. Prvo bilo bi žalostno, drugo ne bolj vtemeljeno.«

»Konečno drznemo se izreči naše, morda ne ravno neverjetno mnenje, da bi namreč vseh teh opomenj ne bilo, ako bi jih bilo pri najvišjem sodišči na Dunaji med 48 svetniki — prezidentov in senatnih prezidentov niti ne štejemo — nekaj več slovenščine zmožnih kot — en sam. Poljakom, Čehom, Italijanom in drugim se take opomnje najbrže ne pošiljajo.«

»Torej naši poslanci, ganite se!«

Tako smo pisali 1. 1883! — Marsikateri stavek trebalo bi ponavljati še večkrat, da pri nas prodre, a našim mladim pravnikom se vsaj ni več ozirati na §§, ki jih najvišje sodišče navaja početkom svoje pripomnje, ko so ob veljavo z določili v §-u 186 in nasl. posl. reda iz 1. 1897. Nekateri predsedniki kazenskih razprav so se res nekaj časa oklepali višjesodnega mnenja tako, da so razsodbe razglasili v slovenskem in nemškem jeziku, a kmalu prešlo je tudi to, in sedaj ga ni sodnika, menda tudi pri najvišjem sodišču ne, ki bi trdil, da je po slovenski razpravi razglašena slovenska razsodbe le — prevod prave razsodbe.

Jednako se je popolno slovensko razpravljanje uvedlo — menda malo kasneje — tudi pri koleg, sodiščih v Ljubljani in v Celju ter drugod po slovenskem ozemlju. Dobro bi bilo, da nam kedo sporoči kaj natančnejšega o Celovcu, tembolj, ker so zadnja leta pod znanim graškim poveljstvom slovenske obtožnice redkejše, odkar preiskovalni sodniki iz glasovitih kurzov popolnoma slovenske obtožence zaslišujejo vendar nemško. Vemo, da se na Goriškem godi jednako in da je ondi kar naprej določeno število slovenskih obtožnic na 10%, v resnici pa bi jih moralo biti krog 50 %.

V Trstu so se vzlic približno enakim razmeram povse slovenske razprave pričele šele letos, torej 41 let po ministrski naredbi, ki jih je zagotavljala in že dopuščala. Za napredek naš to ni posebno veselo znamenje, temuč le dokaz, da smo se premalo racionalno brigali za odločilne naše interese, da se mora v prihodnje vse naše razumništvo za to vprašanje zanimati in potezati, ter da moramo nasproti italijanskim in nemškim agitacijam, pa tudi nasproti omahljivi vladi povsod povdarjati našo — tudi v tem oziru res že — »staro pravdo«!